

DIT IS DE CANON

DEKOLONISEER JOUW BOEKENKAST
MET DEZE 50 BOEKEN

JOAN
ANIM-ADDO

DEIRDRE
OSBORNE

KADIJA
SESAY

'Joan Anim-Addo, Deirdre Osborne en Kadija Sesay laten een helder licht schijnen op krachtige stemmen en culturele perspectieven die een plek in onze boekenkast verdienen. Omdat die anders simpelweg niet compleet is.'

– Shantie Singh

De kracht van fictie is dat ze lezers de mogelijkheid biedt om nieuwe werelden te ontdekken en kennis te maken met andere geloven of meningen. *Dit is de canon* biedt een veelzijdig perspectief op ons verleden, heden en toekomst, en is een boek dat het verdient om gelezen te worden door alle boekenliefhebbers – of ze nou bij een boekenclub zitten, alleen lezen, zichzelf willen onderwijzen of leraar zijn.

Dit is de canon breekt met de veelal door witte mensen gedomineerde 'verplichte leeslijst' die de geaccepteerde norm is geworden en benadrukt krachtige stemmen en culturele perspectieven die hun plek op onze boekenplank opeisen.

Van literaire reuzen als Toni Morrison en Chinua Achebe tot minder bekende maar even belangrijke auteurs als de Caribische schrijver Earl Lovelace of de Aboriginal-schrijver Alexis Wright; van Eileen Chang, Chimamanda Ngozi Adichie en Buchi Emecheta tot G.V. Desani, de romans die in *Dit is de canon* worden aanbevolen zijn zowel meeslepend als lyrisch, innoverend en inspirerend.

Joan Anim-Addo, Deirdre Osborne en Kadija Sesay hebben een gedekoloniseerde leeslijst samengesteld die de brede en diverse ervaringen van mensen van diverse komaf van over de hele wereld weerspiegelt. *Dit is de canon* is in het Nederlands vertaald door Jessica Brouwer en Pauline Onderwater. Schrijver, theatermaker en columnist Shantie Singh schreef een voorwoord bij deze editie met veel aanvullende Nederlandse leestips.

OXFAM Novib

JOAN ANIM-ADDO, DEIRDRE OSBORNE
& KADIJA GEORGE SESAY

Dit is de canon

Dekoloniseer jouw boekenkast met deze 50 boeken

Vertaald door Jessica Brouwer en Pauline Onderwater

Met een voorwoord van Shantie Singh

© 2021 Joan Anim-Addo, Deirdre Osborne & Kadija George Sesay
Oorspronkelijke titel *This is the Canon*

Oorspronkelijke uitgever Greenfinch, an imprint of Quercus
Editions Ltd, 2021

© 2023 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam
en Jessica Brouwer en Pauline Onderwater

© 2023 Voorwoord Nederlandse editie Shantie Singh
Omslagontwerp Joyce Zethof

Uitgave in samenwerking met Oxfam Novib
Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 90 832551 5 6

NUR 323

www.uitgeverijorlando.nl

INHOUD

INTRODUCTIE

Voorwoord – Shantie Singh	11
Je boekenkast dekoloniseren: introductie tot <i>Dit is de canon</i>	22
De canon dekoloniseren: diversiteit verwelkomen	33

DE CANON

1 <i>Love in a Fallen City and Other Stories</i> Eileen Chang (1943)	45
2 <i>All About H. Hatterr: A Gesture</i> G.V. Desani (1948)	50
3 <i>Duizend kraanvogels</i> Yasunari Kawabata (1952)	55
4 <i>Heimwee naar de jungle</i> Alejo Carpentier (1953)	60
5 <i>The Lonely Londoners</i> Samuel Selvon (1956)	65
6 <i>Een wereld valt uiteen</i> Chinua Achebe (1958)	70
7 <i>Les enfants du nouveau monde</i> Assia Djebar (1962)	75
8 <i>De wijde Sargassozee</i> Jean Rhys (1966)	81
9 <i>Slechts een korrel graan</i> Ngugi wa Thiong'o (1967)	87
10 <i>De tijd is nog niet rijp</i> Ayi Kwei Armah (1968)	92
11 <i>Wind en zeil</i> Simone Schwarz-Bart (1972)	97
12 <i>Een kwestie van macht</i> Bessie Head (1973)	102
13 <i>Als Beale Street kon praten</i> James Baldwin (1974)	107
14 <i>Muriel: roman over apartheid</i> Miriam Tlali (1975)	112
15 <i>Ferdaoes</i> Nawal El Saadawi (1975)	117

16	<i>Our Sister Killjoy: Or, Reflections from a Black-eyed Squint</i> Ama Ata Aidoo (1977)	122
17	<i>Domein van licht</i> Yuko Tsushima (1979)	127
18	<i>Verbonden</i> Octavia E. Butler (1979)	132
19	<i>De zegeningen van het moederschap</i> Buchi Emecheta (1979)	137
20	<i>Een lange brief</i> Mariama Bâ (1980)	142
21	<i>De kleur paars</i> Alice Walker (1982)	147
22	<i>Ségou: de aarden wallen</i> Maryse Condé (1984)	152
23	<i>Annie John</i> Jamaica Kincaid (1985)	157
24	<i>Beminde</i> Toni Morrison (1987)	163
25	<i>Op gespannen voet</i> Tsitsi Dangarembga (1988)	168
26	<i>Beek van de brullende vrouw: verhalen</i> Sandra Cisneros (1991)	173
27	<i>Texaco</i> Patrick Chamoiseau (1992)	178
28	<i>Adem, ogen, herinnering</i> Edwidge Danticat (1994)	183
29	<i>Discerner of Hearts and Other Stories</i> Olive Senior (1995)	188
30	<i>Salt</i> Earl Lovelace (1996)	193
31	<i>De God van Kleine Dingen</i> Arundhati Roy (1997)	198
32	<i>Trompet</i> Jackie Kay (1998)	203
33	<i>De jaren met Laura Díaz</i> Carlos Fuentes (1999)	208
34	<i>The Best of Albert Wendt's Short Stories</i> Albert Wendt (1999)	213
35	<i>Vorstin van het noorden</i> Eden Robinson (2000)	218
36	<i>The Emperor's Babe: A Novel</i> Bernardine Evaristo (2001)	223
37	<i>Het verhaal van Dogside</i> Patricia Grace (2001)	228
38	<i>Shell Shaker</i> LeAnne Howe (2001)	233
39	<i>De vliegeraar</i> Khaled Hosseini (2003)	238
40	<i>Klein eiland</i> Andrea Levy (2004)	243

41	<i>Dansen in het donker</i> Caryl Phillips (2005)	248
42	<i>Een halve gele zon</i> Chimamanda Ngozi Adichie (2006)	253
43	<i>De Witte Tijger</i> Aravind Adiga (2008)	258
44	<i>In elke kamer een ander wonder</i> Daniyal Mueenuddin (2009)	263
45	<i>De leugen van Jonas Woldemariam</i> Dinaw Mengestu (2010)	268
46	<i>NW</i> Zadie Smith (2012)	273
47	<i>The Swan Book</i> Alexis Wright (2013)	278
48	<i>Een beknopte geschiedenis van zeven moorden</i> Marlon James (2014)	283
49	<i>De verrader</i> Paul Beatty (2015)	288
50	<i>Het witte meisje</i> Tony Birch (2019)	293

NAWOORD

De literaire wereld dekoloniseren	301
Over de auteurs	311
Dankwoord	315
Literatuurlijst	317

JE BOEKENKAST DEKOLONISEREN: INTRODUCTIE TOT *DIT IS DE CANON*

Voor je ligt *Dit is de canon: met deze 50 boeken dekoloniseer je jouw boekenkast*. Hiermee begint een ongekend leesavontuur. Op de volgende bladzijden vind je een veelomvattende verzameling literatuur van over de hele wereld. Elke titel is zorgvuldig gekozen met de bedoeling om de traditionele literaire canon van romans en verhalen die beschikbaar zijn in de Engelse taal te diversifiëren.

We lezen boeken om allerlei redenen: als vrijetijdsbesteding, voor troost of ontsnapping, ter informatie, omwille van studie. Fictie heeft echter de unieke kracht om ons, in de positiefste en universeelste zin van het woord, te verplaatsen naar verbeelde werelden die al dan niet aansluiten bij ons leven van alledag. Fictie kan de lezer bij uitstek meevoeren naar nooit eerder beleefde ervaringen. Verhalen kunnen prikkelen en verontrusten, provoceren en inspireren, en de mogelijkheid bieden om de wereld anders te zien en te interpreteren, via het leven van een personage dat gelijk aan of anders kan zijn dan dat van de lezer. Andrea Levy (zie boekbespreking 40) zei eens tegen een interviewer dat er geen enkel essay bestaat 'dat zo'n krachtige aanjager van verandering is als een kort verhaal van James Baldwin' (zie boekbespreking 13). We moedigen je aan om het lezen – als het gaat om het dekoloniseren van de literaire canon – te beschouwen als een verrijkende en waardevolle onderneming en vertrouwen erop dat de verzameling boeken in *Dit is de canon* je op weg zal helpen.

We hebben dit boek samen geschreven met als drijfveer om schrijvers van Afrikaanse afkomst, Aziatische afkomst en van inheemse volkeren centraal te stellen, en om een correctief te bieden dat de dominantie van hoofdzakelijk witte literaire canons kan keren. Alle drie zijn we vrouwen die het gewend zijn om samen te werken, met gemeenschappelijke kwesties van raciale en sociale rechtvaardigheid als inzet, en hebben we een jarenlange staat van dienst als het gaat om het lezen,

onderzoeken en schrijven tegen de stroom van canonieke verankering in. Ons werk is in de gemeenschap geworteld door de grote demografische verscheidenheid aan mensen met wie we hebben gewerkt. Joan Anim-Addo's eminente loopbaan als academica, dichteres en uitgeefster heeft het pad geëffend voor de erkenning van de diasporische geschiedenis van zwarte mensen in het Verenigd Koninkrijk. Ze is directrice van het Centre for Caribbean and Diaspora Studies aan Goldsmiths, University of London. Deirdre Osborne heeft literatuur gedoceerd in gevangenissen, op scholen en aan universiteiten, en een baanbrekende bijdrage geleverd aan de zwart-Britse toneelkritiek en -publicatie. In haar huidige werk staat de erfenis van de imperiaal-koloniale overheersing en de naschokken daarvan in de hedendaagse literatuur centraal. Joan en Deirdre hebben in 2014 samen de masteropleiding in Black British Literature aan Goldsmiths opgericht, die tot op de dag van vandaag de enige opleiding ter wereld op dit vakgebied is. Kadija George Sesay is haar hele leven al literair activiste, en is uitgeefster van *Sable LitMag* en redactrice van het Inscribe-fonds van Peepal Tree Press. Ze is medeoprichtster van het Mboka Festival of Arts, Culture and Sport in Gambia. In haar rollen als redactrice, dichteres en uitgeefster is ze van invloed geweest op het leven en de carrière van vele zwart-Britse auteurs, en van auteurs van Afrikaanse en Aziatische afkomst in het Verenigd Koninkrijk.

Door bloemlezingen van romans, redactionele uitgaven van verhalen of reeksen van verschillende auteurs kan de lezer vaak kennismaken met werk dat buiten de traditionele canonieke ruimte valt. Hoewel de lezer vele richtingen op de literaire kaart op wordt gewezen, beslaat *Dit is de canon* fictie, dat wil zeggen romans of verhalen, van individuele auteurs. Poëzie, toneelstukken en *life writing* mogen dan misschien buiten het bestek van dit boek liggen, maar vallen zeker níét buiten onze leeshorizon.

Het staat buiten kijf dat dit boek transnationaal van opzet is. Het is in overeenstemming met de meervoudige nalatenschap die ieder van de vijftig schrijvers kan omarmen, en ook met de pluraliteit van culturen en geografische locaties waaraan ze zijn verbonden. De beste indicatie van het conceptuele en geografische bereik van de in *Dit is de canon* behandelde literatuur wordt misschien wel gegeven door drie oceanische gebieden: de Atlantische, Indische en Stille Oceaan. Maar

wat maakt het voor de literaire canons eigenlijk voor verschil dat deze drie gebieden bijeen worden gebracht? Hoewel de oceanen een geografische realiteit betreffen, vormen ze ook een intellectueel en cultureel construct. Anders dan continenten zijn deze drie oceanen met elkaar verbonden en zorgen ze voor continuïteit. De gedeelde ervaringen tussen deze mondiale gebieden roepen herkenning op. Precies deze ervaringen zijn in de literatuur terug te vinden en maken dit boek onderscheidend.

Het zal de lezer wellicht niet ontgaan dat meer dan een derde van de in dit boek voor het voetlicht gebrachte schrijvers geboren werd of woonachtig is in de Verenigde Staten. Dat onderstreept de uitdaging waarvoor we kwamen te staan: we willen geen nieuwe hiërarchieën van dekolonisatie scheppen, waarbij het herstel van de ene culturele geschiedenis die afwezig of gemarginaliseerd is in de hoofdzakelijk witte canons de boycot van een andere geschiedenis inhoudt. Liever benadrukken we bij voorbaat de beperking van dit boek door de tekortkomingen, de ongelijke representatie te erkennen. De lezer treft in dit boek daarnaast schrijvers aan die met hun dekoloniale werken een ontvankelijkheid hebben bewerkstelligd waarmee ze de macht van imperiale talen hebben ontmanteld, zelfs als ze zelf tot die traditie behoren. Niet alleen hebben die auteurs de Europese roman getransformeerd door hun alchemistische combinatie van magisch realisme en historische rekenschap, daarnaast is hun ontvankelijkheid voor het op de voorgrond plaatsen en leren van eerder aanwezige culturen intrinsiek aan hun creatieve proces. We hopen dat dit boek voor jou als leidraad én katalysator fungeert om literatuur uit te kiezen buiten de grenzen van de traditionele canon. Dit is een eerste stap om 'een canon af te vuren'.

EEN CANON AFVUREN

'Wat betekent het om op dit historische moment aan canonvorming te doen?' vroeg de filosoof, wetenschapper en activist Cornel West zich in 1987 af. Deze vraag is ook nu nog relevant en sluit precies aan bij het ethos van dit boek. Protesten, pandemie en klimaatramp hebben omstandigheden en veranderingen in het leven op deze planeet te-

weeggebracht die in 2019 nog onvoorstelbaar waren. Samen hebben ze geleid tot het ‘historische moment’ voor *Dit is de canon*. De gebeurtenissen nu hebben echter ook hun wortels in de geschiedenis. Zoals kanonnen en ander geschut de opbouw van een Europees wereldrijk mogelijk maakten, zo dienden de canons de culturele overheersing, zowel binnen de imperiale naties zelf als in de uitgestrekte, door de eeuwen heen gekoloniseerde gebieden wereldwijd waarnaar die canons werden geëxporteerd en waaraan die werden opgelegd.

Zoals verderop meer in detail zal worden uitgediept, impliceert canoniciteit de verheffing van bepaalde teksten die volgens de literair-kritische consensus van een ongeëvenaarde kwaliteit zijn. Om de canon te dekoloniseren moeten we ons allereerst afvragen wie de mensen zijn die de oordelen vellen, met welke bevoegdheid ze dat doen en volgens welke criteria. Het bestaan van een overwegend onbetwiste canon heeft de culturele legitimatie en dus de continuïteit van bepaalde literaire werken gewaarborgd. De literaire canon wordt gevormd door verschillende nationale, sociale, politieke, educatieve en economische factoren die de identiteit van mensen classificeren aan de hand van elkaar kruisende categorieën als sekse, gender, ras, klasse, enzovoort. Het werk van witte mannen heeft de canonvorming gedomineerd. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten werd bijvoorbeeld de legitimiteit ervan op verschillende momenten verder versterkt door invloedrijke figuren als F.R. Leavis, die de canon bekrachtigde in *The Great Tradition: George Eliot, Henry James, Joseph Conrad* (1948), of Harold Bloom, die de canon verdedigde in *The Western Canon: The Books and School of the Ages* (1994).

Een canon wordt zo dus een maatstaf. Hij geeft daarnaast richting aan wie er wordt gepubliceerd en wat er wordt gelezen. Schrijvers die het nauwst aansluiten bij de Europese literaire traditie en esthetiek krijgen nog altijd de langdurigste erkenning. Met *Dit is de canon* grijpen we in en bieden we de lezer de kans om een breder arsenaal aan werken te verkennen dan die jaar in, jaar uit zijn onderwezen en onderzocht, of gepropageerd. Door met dit boek bezig te zijn, ben je ook betrokken bij de huidige hervorming van de canon. We kunnen spreken van het democratiseren van de canon, of althans, van het aanvangen van dat proces.

Hoewel onze titel *Dit is ‘de’ canon* luidt, moge het duidelijk zijn

dat het 'een' canon is, die wat er eerder was niet vervangt en er evenmin iets aan toevoegt, maar die een van de vele mogelijke selecties vormt. We zijn ons ervan bewust dat sommige romans nog altijd in het middelpunt van de belangstelling staan, waardoor gemarginaliseerde auteurs overschaduwd blijven door de dominante cultuur. *Dit is de canon* is geen schaduwcanon, maar bouwt veeleer aan een robuuste constructie die fictie uit de hele wereld kan herbergen. Die opent de deuren voor elke lezer die nieuwe literaire horizons wil verkennen, en dus zijn of haar boekenkast wil dekoloniseren.

JE BOEKENKAST DEKOLONISEREN

Het begrip 'dekoloniseren' kan letterlijk worden gedefinieerd in relatie tot de imperiaal-koloniale erfenis die van grootmachten afkomstig is. Zoals nog verder zal worden uitgediept, gaat het om de ontmanteling van onderdrukkende hiërarchische machtsrelaties waardoor, in het voorbeeld van het bijna vier eeuwen durende Britse Rijk, vanwege de reikwijdte amper een regio in de wereld onaangeroerd was gebleven. Een cruciale beperking van ons werk hier is de beschikbaarheid van teksten. Er is sprake van een heel corpus van prachtige werken die nog in het Engels moeten worden vertaald. Het ontbreken van vertalingen is een urgente kwestie. Die houdt vaak verband met de overgeërfde context van kolonialisme waarin contemporaine schrijvers zich bevinden. De imperiale strijd om grondgebied bepaalde het linguïstische primaat van het Engels, Frans, Spaans, Duits, Portugees, Deens, Noors en Fins in veel van de regio's waar de auteurs van *Dit is de canon* vandaan komen of wonen. Zo is bijvoorbeeld *Ana Ahya* (Ik leef) (1956) van de Libanese auteur Leila Baalbaki een mijlpaal in de Arabische vrouwenliteratuur, die door de Arabische auteursbond werd uitgeroepen tot een van de top honderdvijf romans van de twintigste eeuw. De roman werd vertaald in het Frans als *Je vis!* (vert. 1958) en vertaald in het Duits als *Ich lebe. Roman aus dem Libanon* (vert. 1994), maar spijtig genoeg is er tot dusver nog geen werk van Leila Baalbaki in het Engels verschenen.

Als we de blik vervolgens op Noord-Europese regio's en de inheemse Sami-volkeren richten, dan zijn er geen Samischtalige auteurs

te vinden van wie er werk in het Engels is verschenen. Hoewel Kirsti Paltto debuteerde met de verhalenbundel *Soagju* (Aanbiddersperikelen) (1971) en de Finse vertaling (1986) van de roman *Guhtoset dearvan min bohccot* (Ga veilig heen, mijn kudde) (1987) werd genomineerd voor de Finlandia Prize (1986), bestaan er geen Engelse vertalingen van haar acht literaire werken. De eerste roman die verscheen van een Groenlandse vrouw, *Búsime nâpíneq* (Ontmoeting in de bus) (1981) van Maliaraq Vebæk, werd door Vebæk zelf in het Deens vertaald (1982), en verscheen ook nog in het Russisch en Samisch (1988), maar niet in het Engels.

Het is van belang te onthouden dat in de lange periode van Europese imperiale overheersing, waarin een groot deel van de wereld werd verdeeld, de door Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland, Portugal en Spanje gestichte rijken zich uitstrekten tot regio's die geografisch ver van Europa lagen verwijderd, zoals Vietnam, Indonesië, Oost-Timor en de Filippijnen, en dat veel van deze gebieden vervolgens op een later tijdstip in de geschiedenis onder de invloedssfeer van Amerika en zijn buitenlandse beleid kwamen. Ook het imperialisme van andere naties, zoals Rusland en Japan, moet niet worden vergeten. Voor mensen in Korea en China is de bezetting door Japan een periode in de geschiedenis die in Europees verband vaak over het hoofd wordt gezien. In fictie uit Japan en China vormt de ongerustheid over verwestersing een onmiskenbaar thema dat bijdraagt aan verdere nuancering van wat het dekoloniseren van literatuur zou kunnen inhouden. Scandinavische landen waren in feite medeplichtig aan het kolonialisme en de onderdrukking van inheemse talen, zonder daadwerkelijk kolonies te hebben.

We zijn ons ervan bewust dat we dit boek uitbrengen in Groot-Brittannië en dat de boeken die we bepleiten ter ondersteuning van de veelomvattende onderneming van het dekoloniseren en diversifiëren van de leespraktijk zijn geselecteerd omdat ze allemaal in het Engels beschikbaar zijn.

In 2020 vormden de protesten van Black Lives Matter (BLM) overal ter wereld een belangrijke beweging van internationale solidariteit tegen racisme. Maar in hoeverre zijn de hoognodige veranderingen die van sociale, culturele en politieke instituties werden geëist ook daadwerkelijk doorgevoerd? Of was de respons louter voor de vorm, niet

meer dan een holle geste? In veel landen hebben inheemse volkeren in de eenentwintigste eeuw nog altijd te lijden onder koloniale omstandigheden. Ook blijven er levens onderdrukt en bepaald worden door ‘kaste’ en ‘klasse’. Evenmin mogen we eraan voorbijgaan dat we bij het dekoloniseren van lezen ook literatuur moeten opnemen die is geschreven vanuit het perspectief van mensen die zich identificeren als lgbtqia+, van mensen met een beperking en vanuit de mogelijke raakvlakken met *self-termining*. Literatuur kan een venster openen op de meest verscheiden levens.

Om onze boekenkasten te dekoloniseren en de canon te democratiseren is het nu dus zaak om de koers naar die verbrede horizon te bepalen, waarbij het uitgeven van werk, in zowel gedrukte als digitale vorm, een cruciale rol speelt.

DE CANON DEMOCRATISEREN: EEN NIEUWE LEESHORIZON

In hoeverre bevorderen of beperken uitgeverijen het dekoloniseren van literatuur bij de in- en verkoop van boeken, bij het aanbod voor de lezer? De branche wordt door de markt een bepaalde richting op gestuurd, zoals ook een nieuwe markt door de branche kan worden gecreëerd. Maar zijn mainstreamuitgeverijen ooit in staat zich werkelijk te wijden aan gemarginaliseerde culturen?

Voor commerciële uitgeverijen impliceert een aanbod van gedekoloniseerde literatuur dat er afgestemd moet worden op culturele gevoeligheden waarvan eerder geen rekenschap werd gegeven. De poging de inhoud van boeken te respecteren en tezelfdertijd de wens geen verschrikkingen of vreselijke kwesties te herhalen die negatief geassocieerd zijn geraakt met één bepaalde culturele of etnische groep in een hoofdzakelijk witte representatie, brengen zekere dilemma's met zich mee. Moet een uitgever dan niet overgaan tot heruitgave van boeken waarin verontrustende of taboeonderwerpen op de voorgrond staan, vooral als die een grote rol spelen in heel veel fictie? Is dat geen vorm van censuur? En wat nu als die problematische onderwerpen worden beschreven vanuit het perspectief van die groep als een belangrijke stap op weg naar literaire vertegenwoordiging? Is de aanpak van de uitgever dan mogelijk misplaatst? Het is ingewikkeld. Slechte her-

inneringen en verontrustende ervaringen zijn onderwerp van veel literatuur. Zoals je zult lezen, kunnen als alleen het onderwerp in oogenschouw wordt genomen, veel van de vijftig titels in dit boek op een dergelijke wijze worden omschreven. We vragen de lezer te onthouden dat het belangrijk is door wíe het verhaal wordt verteld en dat het niet het enige verhaal is dat kan worden verteld.

Door de grilligheid van de branche wordt niet alleen bepaald wie er in druk verschijnt, maar ook wie er in druk blijft verschijnen. Sinds het einde van de twintigste eeuw is de vastberadenheid van wetenschappers in de feministische literatuurkritiek, queertheorie en kritische rassentheorie om ‘verloren’ werken en auteurs terug te halen, erover te doceren en zo een nieuwe markt te creëren waarin die boeken weer centraal worden gesteld, lange tijd dé manier geweest om het rijkere literaire landschap te erkennen. Het project van de in 2019 met de Booker Prize bekroonde Bernardine Evaristo (zie boekbespreking 36) om met Penguin zwart-Britse romans die niet meer leverbaar zijn uit te geven, is een van de wapenfeiten van die culturele rectificatie. Gespecialiseerde onafhankelijke uitgevers en literaire activisten die literair werk al tientallen jaren hebben gekoesterd en gepubliceerd komen in het Nawoord aan bod.

De vijftig schrijvers die in *Dit is de canon* zijn vertegenwoordigd, vormen slechts het topje van de ijsberg van mogelijkheden. Om de leeslijst verder uit te breiden, is elk van de boekbesprekingen aangevuld met aanbevelingen in de ‘Spreekt dit boek je aan, lees dan ook...’-paragrafen.

Het diversifiëren van wie en wat we lezen kan onze verbeeldingshorizon alleen maar verbreden en ons bewustzijn van andere culturen en tradities evenzo vergroten. Maar hóe we lezen wat we verkiezen te lezen, dus de handeling van het lezen zelf, wordt ook belicht als een essentieel voordeel wanneer we in een dekoloniale richting navigeren. Psycholoog en schrijver Charles Fernyhough constateert ‘dat wij andere mensen internaliseren wanneer we dialoog internaliseren’ (2016; vert. 2018). Lezen kan tegelijkertijd zowel onvertrouwd aanvoelen als openbarend zijn. Het kan toegang geven tot de ervaring van bepaalde sociaal-culturele contexten, zoals school, gezin, gemeenschap, vriendengroep, en licht werpen op het nog ten dele ontbrekende begrip van de wereld.

De lijst van vijftig titels biedt een momentopname van de afgelopen zeventig jaar, maar vormt geen blauwdruk voor een lineaire leeservaring. De absolute verscheidenheid aan nationaliteiten, literaire genres en stijlen, en daarnaast de periodes waarin auteurs schrijven en worden gepubliceerd of vertaald, zetten een dergelijke benadering onmiddellijk op losse schroeven. We sporen de lezer aan zich dwars door chronologische tijdzones, nationale identiteiten en culturele achtergronden te begeven. De anarchistische, absurdistische wervelwind van *All About H. Hatterr: A Gesture* (1948) van G.V. Desani (zie boekbespreking 2) gaat goed samen met de subversieve satire van *De verrader* (2015; vert. 2017) van Paul Beatty (zie boekbespreking 49); de hiërarchische familiepolitiek in *Love in a Fallen City* (1943) van Eileen Chang (zie boekbespreking 1) resoneert met de feodale rangorde bij landeigenaren die wordt omschreven in *In elke kamer een ander wonder* (2009; vert. 2010) van Daniyal Mueenuddin (zie boekbespreking 44); en ook gaat de gedurfde gevoeligheid in de afleveringen die samen *Domein van het licht* (1979; vert. 1990) van Yuko Tsushima (zie boekbespreking 17) vormen, prachtig samen met de introspectie in *NW* (2012; vert. 2012) van Zadie Smith (zie boekbespreking 46).

We mogen ook niet vergeten dat de schaduw van de Europese imperiaal-koloniale erfenis ook vandaag de dag nog steeds over de toegang tot literatuur hangt. Hoeveel talen zijn er niet verboden, uitgewist en verloren gegaan door de opbouw van imperia en de consolidatie van veroverd gebied? Veel van de literatuur in deze bundeling werd geschreven in verzet tegen de Europese lingua franca's die aan de gekoloniseerde landen werden opgedrongen en daardoor inheemse talen en culturen verdrongen. Drie van onze auteurs, te weten Assia Djebar (zie boekbespreking 7), Patricia Grace (zie boekbespreking 37) en Ngugi wa Thiong'o (zie boekbespreking 9), mochten hun moedertaal, respectievelijk het Arabisch, Maori en Kikuyu, niet spreken terwijl ze opgroeiden.